

4.2. Wyzwania i rekomendowane działania wobec problemów postrzeganych z punktu widzenia gospodarstw domowych

Pandemia COVID-19 spowodowała znaczne utrudnienia i problemy w funkcjonowaniu gospodarstw domowych (rys. 20). Przede wszystkim pojawiło się realne zagrożenie utraty zdrowia lub nawet w ekstremalnych sytuacjach – zagrożenie życia.

W celu ograniczenia liczby zachorowań władze państwa zdecydowały się na zamrożenie gospodarki, tj. znaczne ograniczenie działalności przedsiębiorstw, w tym czasowe zaprzestanie funkcjonowania firm, działających w warunkach zwiększonego ryzyka rozprzestrzeniania się wirusa SARS-Cov-2. Dotyczyło to takich branż, jak np. turystyka, gastronomia, usługi fryzjersko-kosmetyczne, siłownie, kina, teatry. Taka sytuacja przyczyniła się do utraty wielu miejsc pracy i gwałtownego zwiększenia się bezrobocia. Przedsiębiorstwa zmuszone do redukcji lub całkowitego zamknięcia swojej działalności, nie uzyskując przychodów, decydowały się na zwolnienia pracowników. Nastąpił gwałtowny, znaczący spadek popytu na pracę. Także w dłuższym okresie, po odmrożeniu gospodarki, firmy będą starać się ograniczać koszty i rezygnować z zatrudniania nowych pracowników. Tendencja taka będzie utrzymywać się jeszcze przez jakiś czas, prawdopodobnie kilkanaście miesięcy. Pojawiające się obecnie oferty pracy są znacznie mniej atrakcyjne niż w czasach przed pandemią. W obawie o własną kondycję finansową, szukając oszczędności, pracodawcy oferują znacznie mniej atrakcyjne miejsca pracy, o niższych płacach i mniejszym zakresie dodatkowych benefitów (np. abonentów medycznych, sportowych itp.).

Sytuacja pandemii spowodowała także znaczne ograniczenie aktywności i kontaktów społecznych. W pierwszym okresie spowodowane było to zakazem korzystania z wielu miejsc publicznych, a w późniejszym okresie – obawą ludności przed narażeniem na zachorowanie.

Rysunek 20. Wyzwania i rekomendowane działania wobec problemów postrzeganych z punktu widzenia gospodarstw domowych

PROBLEMY	WYZWANIA	OBSZARY DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Zagrożenie utraty zdrowia	Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego	Bezpieczeństwo w miejscach publicznych	Organizacja bezpiecznych stanowisk pracy; Kompleksowe szkolenia w zakresie zasad bezpieczeństwa w warunkach pandemii
		Odporność systemu opieki zdrowotnej	Elastyczne zarządzanie systemem ochrony zdrowia, stworzenie odpowiednich procedur postępowania, upowszechnienie e-medycyny; Zabezpieczenie placówek opieki zdrowotnej w zakresie sprzętu medycznego i leków
Utrata miejsc pracy	Zwiększanie poziomu zatrudnienia i ograniczanie bezrobocia	Utrzymanie miejsc pracy	Doraźne wsparcie finansowe dla osób tracących pracę oraz wsparcie przedsiębiorstw uwarunkowane utrzymaniem miejsc pracy, subwencjonowanie kosztów pracy
		Zabezpieczenia socjalne	Stworzenie właściwego systemu zabezpieczeń społecznych, obejmujących zasiłki dla bezrobotnych oraz osób o niskich dochodach
		Zwiększenie poziomu zatrudnienia	Aktywna polityka rynku pracy; Wspieranie przedsiębiorstw poprzez system ulg i zachęt finansowych oraz pomoc organizacyjno-prawną; Aktywizacja osób bezrobotnych; Inwestycje publiczne
		Atrakcyjność i mobilność zawodowa pracowników	Edukacja na każdym poziomie dostosowana do zmieniających się warunków na rynku pracy oraz do potrzeb lokalnych/regionalnych rynków pracy; Kształcenie ustawiczne osób dorosłych; Rozwijanie postaw przedsiębiorczych i rozwijanie kompetencji „miękkich”
Ograniczenie aktywności i kontaktów społecznych	Stworzenie oferty atrakcyjnych i bezpiecznych form aktywności i wzmacnianie więzi społecznych	Zrównoważony i bezpieczny transport	Zapewnienie sprawnej komunikacji publicznej; Zapewnienie właściwych warunków sanitarnych; Rozbudowa infrastruktury ścieżek rowerowych
		Dostępność dóbr i usług	Rozwój i dywersyfikacja oferty kulturalnej dla różnych grup społeczeństwa; Rozwój e-kultury; Oferowanie atrakcyjnych i bezpiecznych miejsc rekreacji
		Sieci społeczne	Organizacja lokalnych centrów kultury; Aktywizacja osób starszych; Organizacja rekreacji młodzieży; Wsparcie inicjatyw lokalnych i działań na rzecz społeczności lokalnej
		Społeczeństwo obywatelskie	Rozwój partycypacji społecznej i komunikacji władz lokalnych/regionalnych z mieszkańcami

Źródło: opracowanie własne.

Wyzwanie – zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego

Priorytetowym problemem ludności w czasach pandemii jest zagrożenie utraty zdrowia w wyniku zarażenia się wirusem SARS-Cov-2. Problem ten generuje trudne wyzwanie, jakim jest zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego. Dla osiągnięcia tego celu rekomenduje się działania zawierające się w dwóch obszarach: Bezpieczeństwo w miejscach publicznych oraz Odporność systemu opieki zdrowotnej.

Działania realizowane w obrębie obszaru – Bezpieczeństwo w miejscach publicznych – mają charakter tymczasowy, przejściowy. Ich zakres czasowy uzależniony jest od rozwoju sytuacji pandemicznej w regionach, tj. liczby chorych i nowo wykrywanych przypadków, która wskazuje na stopień zagrożenia zarażeniem. Dla maksymalnej ochrony społeczeństwa należy stworzyć zasady postępowania w reżimie sanitarnym w miejscach świadczenia usług dla ludności, zarówno w przedsiębiorstwach prywatnych (sklepy, zakłady kosmetyczno-fryzjerskie, kina, teatry), jak i w instytucjach publicznych, a także w przestrzeni publicznej (komunikacja zbiorowa, parki, itp.). Ważne jest egzekwowanie przestrzegania ustalonych zasad.

Natomiast działania z obszaru – Odporność systemu opieki zdrowotnej – mają charakter długoterminowy i wykraczają poza okres występowania pandemii. Dotyczą zasad funkcjonowania systemu opieki zdrowia w momencie zmagania się z nasiloną liczbą chorych na COVID-19, ale przede wszystkim mają służyć zapewnieniu odporności tego systemu na wypadek wystąpienia podobnych sytuacji w przyszłości. Rekomenduje się przyjęcie elastycznych zasad systemu ochrony zdrowia, w obrębie którego powinny zostać opracowane procedury szybkiego reagowania na pojawiające się niespodziewane zagrożenia dla zdrowia, tak aby były one znane z wyprzedzeniem, a nie konstruowane w momencie pojawienia się sytuacji kryzysowej. Procedury te powinny obejmować zasady udzielania pomocy medycznej, podziału zakresu kompetencji i czynności pomiędzy poszczególne jednostki medyczne, wyznaczania placówek pełniących funkcje podmiotów przejmujących opiekę nad osobami chorymi czy współpracy różnych instytucji odpowiedzialnych za opiekę zdrowotną. Bezsporną kwestią jest potrzeba zaopatrzenia tych jednostek w niezbędny sprzęt medyczny, leki i testy medyczne.

Wyzwanie – zwiększanie poziomu zatrudnienia i ograniczanie bezrobocia

Wobec poważnego problemu, jakim jest utrata miejsc pracy przez mieszkańców, gospodarki regionalne stanęły wobec trudnego wyzwania – zwiększenia poziomu zatrudnienia i ograniczania bezrobocia. Działania na rzecz sprostania temu wyzwaniu powinny koncentrować się na następujących obszarach: Utrzymanie miejsc pracy, Zabezpieczenia socjalne, Zwiększenie poziomu zatrudnienia, Atrakcyjność i mobilność zawodowa pracowników.

Ważnym kierunkiem działań jest utrzymanie jak największej ilości dotychczasowych miejsc pracy. Ma on charakter doraźnej interwencji, stosowanej w celu utrzymania przedsiębiorstw na rynku, poprzez subwencjonowanie ich działalności i kosztów pracy. Realizowany jest w ramach kolejnych edycji „tarczy antykryzysowej”, omówionej szczegółowo we wcześniejszych częściach opracowania. Pomoc dla przedsiębiorstw uwarunkowana jest utrzymaniem miejsc pracy w okresie czasowego zaprzestania lub ograniczenia działalności przedsiębiorstw. Celem takich obwarowań jest uchronienie miejsc pracy oraz zapobieganie gwałtownie zwiększającemu się bezrobociu.

Należy jednak mieć świadomość, że nie jest możliwe utrzymanie wszystkich dotychczasowych miejsc pracy. Niektóre przedsiębiorstwa padną ofiarą kryzysu i będą zmuszone do zakończenia swojej działalności. Pojawi się zatem potrzeba zapewnienia zabezpieczenia socjalnego dla osób, które utracą pracę i staną się bezrobotne. System zabezpieczeń socjalnych, skierowany do osób bezrobotnych, jak też do osób o niskich dochodach, kształtujących się poniżej przyjętych granic ubóstwa, powinien być opracowany w sposób przemyślany. Z jednej strony musi chronić obywateli pozostających w ciężkiej życiowej sytuacji i zapewnić możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Z drugiej strony jednak należy wzbudzić motywację wśród mieszkańców do aktywnej postawy poszukiwania pracy. Zasiłki dla bezrobotnych i inne świadczenia socjalne nie powinny być zatem nadmierne wysokie, aby nie sprzyjały kształtowaniu się biernych, roszczeniowych postaw społecznych. Zalecenia te dotyczą zarówno bieżącej sytuacji kryzysowej, jak i dalszej perspektywy.

W dłuższym okresie powinny zostać podjęte działania na rzecz zwiększenia poziomu zatrudnienia. Aktywna polityka rynku pracy powinna być realizowana poprzez zastosowanie pakietu instrumentów wsparcia przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich, które są głównym źródłem pracy i dochodów gospodarstw domowych. Instrumenty te obejmują system ulg

i zachęt finansowych, a także pomoc doradczą w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, przepisów prawnych i technik organizacyjnych. Dotyczy to także aktywizacji osób bezrobotnych, aby szybko mogły powrócić na rynek pracy. Jednym z klasycznych i skutecznych sposobów na zaaktywizowanie przedsiębiorstw i zwiększenie miejsc pracy jest dokonywanie inwestycji publicznych, przy realizacji których zaangażowane są prywatne przedsiębiorstwa.

Możliwość znalezienia i utrzymania zatrudnienia w oczywisty sposób zależy od atrakcyjności i mobilności zawodowej pracowników. Osoby o wyższym poziomie wykształcenia i większym zakresie umiejętności znacznie lepiej odnajdują się na rynku pracy. Działania na rzecz zwiększenia atrakcyjności pracowników obejmują szeroko rozumianą edukację. Programy edukacyjne na każdym poziomie kształcenia muszą być stale modyfikowane i dostosowywane do zmieniających się uwarunkowań na rynku pracy, w tym gwałtownie postępujących przemian technologicznych. Niezmiernie ważne jest, aby oferta edukacji ponadpodstawowej w regionie uwzględniała potrzeby lokalnych i regionalnych rynków pracy, związane z funkcjonującymi przedsiębiorstwami. Dla osób dorosłych powinna być stworzona szeroka oferta kursów i szkoleń w ramach upowszechniania kształcenia ustawicznego. Podnoszenie i uzupełnianie własnych kompetencji jest warunkiem koniecznym wobec szybkiego postępu nauki i technologii. Stanowi też możliwość przekwalifikowania się i uzyskania większych możliwości mobilności zawodowej. Ważne jest ponadto uwzględnienie w systemie edukacji metod rozwijania kompetencji miękkich, jak przedsiębiorczość, kreatywność, umiejętność współpracy czy zdolność do samodzielnego uczenia się. Sukces w zakresie pozyskiwania pracy zależy w dużej mierze od samych pracowników. Przyczyną ich niepowodzeń często są ich pasywne postawy, brak chęci podnoszenia kwalifikacji i nadmiernie roszczeniowe oczekiwania w odniesieniu do podmiotów pomocy socjalnej. Kształtowanie właściwych postaw powinno być realizowane na każdym etapie edukacji.

Wyzwanie – stworzenie oferty atrakcyjnych i bezpiecznych form aktywności i wzmacnianie więzi społecznych

Bardzo dotkliwie odczuwalnym problemem w czasach pandemii jest przymusowe ograniczenie aktywności ludności oraz utrudnienia w podtrzymywaniu kontaktów społecznych. W obliczu tych niedogodności powstaje wyzwanie stworzenia oferty atrakcyjnych i bezpiecznych form aktywności

i wzmocnienia więzi społecznych. Rekomendowane w tym zakresie obszary działań obejmują: Zrównoważony i bezpieczny transport; Dostępność dóbr i usług; Sieci społeczne; Społeczeństwo obywatelskie.

Aby przemieszczanie się ludności było dogodne i bezpieczne, należy zapewnić właściwe warunki transportu. Obejmują one przede wszystkim przyjazne rozwiązania w zakresie komunikacji publicznej, dogodne połączenia i częstotliwości usług przewozowych, przy zapewnieniu właściwych warunków sanitarnych. Ważną zmianą, która nastąpiła w preferencjach społeczeństwa, jest wyraźne większe zainteresowanie wykorzystaniem rowerów jako środków transportu w obrębie miast. Dla tego typu aktywności niezbędne jest zapewnienie infrastruktury ścieżek rowerowych.

Wraz z ograniczeniem działalności wielu podmiotów gospodarczych, utrudniony został dostęp do niektórych dóbr i usług. Pomimo znacznego odmrożenia gospodarki, nadal obowiązują pewne ograniczenia w korzystaniu z różnych usług, w tym z zakresu kultury i rekreacji. W odniesieniu do nich, tak jak wskazywano już wcześniej, niezbędne jest respektowanie zasad bezpieczeństwa sanitarnego i tym samym ograniczanie równoczesnego przebywania w pomieszczeniach zamkniętych zbyt dużej liczby osób. Sytuacja pandemii wskazała potrzebę poszukiwania dotarcia do odbiorców dóbr z wykorzystaniem technologii zdalnych. Takie nowo wykształcone aktywności, jak np. e-kultura, umożliwiające dostęp do obiektów, zasobów i wydarzeń przy wykorzystaniu technologii zdalnych, powinny być kontynuowane także w okresie po ustąpieniu pandemii, jako alternatywne działanie, rozszerzające ofertę placówek kulturalnych.

Czas pandemii wykazał nieocenioną wagę kontaktów i więzi społecznych. Umożliwianie i wzmocnianie takich relacji jest także zadaniem długookresowym. Pielęgnowanie różnorodnych powiązań i sieci społecznych sprzyja rozwojowi kapitału społecznego. Wysoka jakość kapitału społecznego jest bardzo ważnym czynnikiem rozwoju gospodarek, sprzyja zaufaniu społecznemu, chęci działania na rzecz dobra wspólnego czy zrozumienia i wsparcia działania władz lokalnych. Szczególną troską powinny zostać objęte osoby starsze, które jako bierne zawodowo, są bardziej narażone na samotność i wykluczenie społeczne. Nie mniej ważna jest organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży i ukierunkowanie ich na pożądane aktywności, np. sportowe. Stąd też w długoterminowej polityce rozwoju regionalnego powinny być brane pod uwagę centra aktywności kulturowej i rekreacyjnej (domy kultury, domy seniora, kluby sportowe). Należy także wspierać i inicjować wszelkie inicjatywy społeczne w zakresie działań na rzecz lokalnej społeczności, które przyczyniają się do jej współpracy i integracji oraz umożliwiają

spędzanie wolnego czasu w sposób atrakcyjny, np. w ramach uczestnictwa w lokalnych imprezach nawiązujących do tradycji i kultury.

Zadaniem władz lokalnych i regionalnych jest także nawiązywanie współpracy i sprawnej komunikacji z mieszkańcami. Sprzyja to rozwojowi partycypacji społecznej, przejawiającej się zaangażowaniem jednostek w podejmowanie decyzji w zakresie spraw lokalnej społeczności i działań zbiorowych na jej rzecz. Dla wspomagania procesów rozwoju regionalnego bardzo ważne jest kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego, świadomego potrzeb wspólnoty oraz zdolnego do samoorganizacji i realizacji wyznaczonych celów społecznych.

4.3. Wyzwania i rekomendowane działania wobec problemów postrzeganych z punktu widzenia przedsiębiorstw

Wprowadzenie obostrzeń mających na celu ograniczanie rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19 spowodowało duże zmiany w gospodarce globalnej, jak też w gospodarkach poszczególnych krajów i regionów. Nastąpił duży spadek tempa życia gospodarczego, które w niektórych regionach zostało bardzo mocno ograniczone. Wystąpiły liczne zakłócenia w obszarze produkcji przedsiębiorstw i w całych łańcuchach dostaw, co przełożyło się na zakłócenia w handlu i w ilości świadczonych usług, a wydatki konsumpcyjne, determinujące popyt na dobra i usługi, zmalały do bardzo niskich wartości. Pogorszyła się sytuacja finansowa wielu firm, a duża część z nich utraciła płynność finansową (rys. 21).

Wyzwanie – odbudowanie popytu na dobra i usługi

W związku z tym, iż nastąpił spadek tempa życia społeczno-gospodarczego, wydatki konsumpcyjne na dobra i usługi zostały bardzo mocno ograniczone. Stąd też bardzo istotnym wyzwaniem dla przedsiębiorstw stało się odbudowanie popytu na ich dobra i usługi. Kierunki działań, jakie mogą być podejmowane przez podmioty gospodarcze, aby przeciwdziałać temu problemowi, są bardzo różnorodne, a ich efekty mogą pojawić się w krótkim lub długim horyzoncie czasowym. Przedsiębiorstwa, oprócz zwiększenia dostępności swoich produktów lub usług dla klientów poprzez uruchamianie nowych kanałów sprzedaży (np. przy wykorzystaniu Internetu), mogą również dokonywać